

основой взаимозависимого единства человека и природы, а также педагогических аспектов становления новой «инвайронменталистской» парадигмы восприятия природы.

The article is given devoted consideration of ekocentric approach to the process of nature protection education of students of higher forms, which is conceptual basis of interdependent unity of man and nature, and also to the pedagogical aspects of becoming of new environmental paradigm of perception of environment.

УДК 37.013.74

Колеснікова Л. І.

БАТЬКІВСЬКЕ НАСИЛЛЯ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ ЯК ПРОБЛЕМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У НІМЕЧЧИНІ

У статті розглядається проблема насилля батьків стосовно дітей, причини його виникнення, вплив батьківської жорстокості на психо-емоційний стан дитини та пов'язані з цим прояви агресії у дитини, шляхи його подолання та профілактики.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Під впливом несприятливих соціальних та економічних чинників в останній час збільшилась кількість проблемних сімей. А поява та існування в сучасному суспільстві великої кількості проблемних сімей, з свого боку, несе в собі серйозну загрозу. Проблемна сім'я може бути дестабілізуючим чинником духовності суспільства, вона може бути засобом десоціалізації та дезадаптації дитини. Така сім'я може провокувати психічні травми дитини, а також пов'язані з нею різноманітні розлади особистості [6]. Водночас треба зазначити, що жорстоке ставлення батьків до своїх дітей має місце і в заможних та благополучних у соціальному плані сім'ях. Американська статистика свідчить про те, що число жертв домашнього насильства серед дітей щорічно зростає. У багатьох сім'ях фізичне насилля над дітьми набуло систематичного або хронічного характеру. Ця картина може бути ще більш невтішною, якщо згадати про батьківську бездушність, байдужість, черствість.

За останні роки в зарубіжній та вітчизняній психолого-педагогічній науці з'явилися праці, присвячені проблемам насильства батьків над дітьми, дослідженню проблемних сімей. Висвітлюються чинники, що сприяють проявам жорстокості стосовно дитини, індиферентного ставлення батьків до своїх обов'язків та шляхи корекції жорстокого ставлення до дітей з боку батьків. На увагу заслуговує досвід педагогів, психологів та юристів Німеччини по вивченню цієї проблеми та профілактиці домашньої жорстокості.

Аналіз останніх досліджень і праць, у яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. При написанні статі важливе значення мали роботи К. Флеш, В. Хафенгера, А. Клетта, К. Пфайффера, П. Ветцеля, Д. Енцманна (Німеччина), А.. Співаковської, А. Синельникова, Т. Мерцалової, М. Пискалової, М. Здравомислової, які досліджували прояви насильства батьків стосовно дітей, їх причини та наслідки, проблеми толерантності до насилля, стратегію подолання міжособистісного терору, реакцію вчителів та дітей на насильницькі дії батьків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні проявів жорстокості батьків до дітей та зв'язок такого насильства з соціальним статусом родини, з освітнім рівнем батьків, з безробіттям, а також ставить завдання дослідити, як пов'язане насильство стосовно дітей з проблемами між чоловіком та дружиною і шляхи подолання насильницької поведінки батьків до дітей у Німеччині.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням нових наукових результатів. Сім'я – це мала соціальна група, важлива форма організації особистого побуту, яка заснована на родинній співдружності та родинних зв'язках. Сім'я

виконує господарсько-побутову, виховну, емоційну функції, вона здійснює первинний соціальний контроль, духовне і культурне спілкування, сексуально-еротичну функцію.

На сімейну атмосферу, стан її перспектив людина реагує протягом усього життя. Саме сім'я має найбільший вплив на особистий розвиток, бо тут закладаються основи життєвої цінності, відбувається первинна соціалізація, засвоюються перші соціальні ролі, формується ставлення дитини до самої себе та до оточуючих дітей.

Батьківський авторитет, психологічний клімат у родині, батьківська любов та моральні орієнтації родини здійснюють великий вплив на дитину. Результатом позитивного впливу є формування у дитини почуття захищеності, емоційного благополуччя. Засвоєні моральні еталони стають орієнтирами у житті. Якщо родина здійснює негативний вплив на дитину і навіть насилля стосовно дитини, поведінка дитини істотно спотворюється, вона може стати на шлях правопорушень і навіть злочинів.

Насилля над підлітками у родині за своїми наслідками належить до найтяжчих психологічних травм. Що ми маємо на увазі, коли ми говоримо про домашнє насильство над дитиною?

Однією з головних принципових особливостей домашнього насильства є його систематичний характер. Як визначає А. Синельников, систематичність домашнього насилля проявляється у самих принципах його функціонування. За А. Синельниковим, домашнє насилля – це інциденти багатьох видів насилля, які повторюються у часі (паттерн).

Це фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насилля над дитиною.

Наявність паттерну – це індикатор відмінностей домашнього насилля від простої конфліктної ситуації. Конфлікт має локальний ізольований характер, насилля має стабільну основу. В “хронічній ситуації” приводом для насилля є інтереси тільки однієї особи, яка ображає, контролює, керує поведінкою та почуттями іншого. Як результат, особа, яка підлягає насильницьким діям, може отримати психологічну, соціальну, економічну, сексуальну шкоду або травму.

Інша принципова відмінність домашнього насилля полягає в особливостях відносин між об'єктом і суб'єктом насильницьких дій, бо воно відбувається у відносинах між близькими людьми, до яких належать батьки, діти, інші родичі, чоловік та дружина та ін.

Третя особливість домашнього насилля, як відмічає А. Синельников, це ознаки гендерної проблеми. Найчастіше жертвами домашнього насильства стають жінки (дівчата) [2, с. 96].

Отже, домашнє насилля характеризується системністю, особливостями зв'язків між жертвою та кривдником, гендерним характером.

В останні роки в нашому суспільстві та в Німеччині все частіше порушуються питання домашнього насильства стосовно дитини. Це пов'язано з тим, що серед підлітків йде зростання толерантності до насилля, ступені його сприйняття, що обтяжене підвищенням рівня агресивності, спровокованим виховними особливостями підліткового віку і характером негативного впливу сім'ї. У Німеччині систематично проводяться опитування підлітків про насилля серед молоді, його причини та наслідки, вивчаються результати, розроблюються програми з профілактики жорстокості та насильства. Велика робота проводиться майже у всіх землях ФРН педагогами, психологами, соціальними робітниками, поліцейськими. Починаючи з 1999 року інститутом криміналістики Нижньої Саксонії систематично проводилось опитування серед підлітків стосовно домашнього насилля. За цією темою були проведені численні семінари, у центрі уваги яких були питання причин домашньої агресії, а також, що дуже важливо, питання профілактики цього явища. Опитування, проведені цим інститутом, виявили зв'язок між насильством підлітків та їх вихованням у родині. Якщо дитина у родині відчувала насильницькі дії з боку батьків, то існує більша вірогідність того, що вона сама буде здійснювати такі дії пізніше, тим сильнішою буде в неї схильність до насильства, ніж у дітей, які виховувались у благополучних родин. Більш ніж одна чверть опитуваних підлітків до 12 років

підтвердили часті та масивні форми батьківського насильства. Лише 43,3% опитаних підлітків росли у родині без насильства з боку батьків. Дослід батьківського насильства є фактором ризику для емоційного, соціального та когнітивного розвитку дитини.

Вчені припускають, що діти та підлітки, які відчули на собі в дитинстві масивну батьківську жорстокість, схильні до того, щоб сприймати характер поведінки оточуючих їх людей до себе як ворожий. Їх компетенція вирішувати конфлікти розвинена недостатньо, тому що у дитинстві для цього було дуже мало позитивних прикладів. Це сприяє тому, що діти та підлітки, які зазнали батьківської жорстокості, з великою долею вірогідності потрапляють або ж спричиняють конфліктні ситуації, які вони не в змозі вирішувати конструктивно та без агресії. Дані опитування серед підлітків свідчать про те, що схильність підлітків сприймати до себе ставлення інших як вороже підвищується з частотою та інтенсивністю батьківського насильства у дитинстві. Чим частіше стикалися підлітки у дитинстві з актами агресії батьків, тим більш позитивно вони оцінюють застосування сили з свого боку. Компетенція підлітків вирішувати конфлікти тим нижча, чим більший їх досвід батьківського насилля, і, як наслідок, тим частіше доходить до застосування насильницьких дій з їх боку при вирішенні конфліктів.

На щастя, не всі діти, які у дитинстві зазнали жорстокості з боку батьків, стають кривдниками, злочинцями. Не всі підлітки, які вдаються до насильницьких дій, були жертвами батьківської агресії. Рівень жіночої активної агресії у Німеччині значно нижчий ніж чоловічої.

Часто батьки, які здійснюють насильницькі дії над дитиною, конфліктують також між собою. Дослідження західних вчених доводять, що жорстоке поведіння чоловіка з дружиною автоматично призводить до насильницьких дій стосовно дитини. При цьому, дівчата-підлітки найчастіше стають жертвами агресії батька. Якщо на чолі родини батько-кривдник, то для дівчат існує ризик зазнати сексуального насильства. 6,7% опитаних підлітків відмічають часті прояви жорстоких дій батьків по відношенню один до одного.

Насилля між чоловіком та дружиною значно погіршує здібності та можливості батьків послідовно, уважно, тактовно враховувати всі потреби дітей та адекватно їх виховувати. Якщо батьки постійно вирішують проблеми у своїх стосунках силою, то це також призводить до проблем у спілкуванні з дітьми і згодом до насилля.

У дослідженні К. Пфайффера відмічається, що 34% підлітків, які спостерігали акти агресії батьків у відношенні один до одного, стали жертвами батьківського насилля, а такий показник для підлітків із родин, де стосунки між батьками були нормальними, становить лише 4,4%.

На жаль, існує також і інша закономірність. Діти, які спостерігали жорстоке поведіння батьків у стосунках один з одним, з більшою долею вірогідності самі ставали кривдниками та застосовували силу при вирішенні конфліктів. 19,3% підлітків, які ніколи не спостерігали акти агресії між батьками, стають кривдниками, а такий показник у дітей, які часто спостерігали таку поведінку, становить 33,9 % [5]. Ф. Енінгер, М. Перліх відмічають, що ризик самому стати кривдником та вдаватися до насильницьких дій втричі або навіть у чотири рази підвищується у дітей, які зазнали інтенсивної агресії з боку батьків. Німецькі вчені також відмічають, що діти із неповних сімей, де, як правило, дітей виховує одна мати, виявляють підвищену схильність до насильства. Теоретично це пояснюється переважанням таких батьків, яке має наслідком недостатній контроль за дитиною та скорочення часу спілкування з нею. Після тривалих конфліктів батьки можуть розлучитись, що також є фактором ризику хуліганської, брутальної поведінки підлітка. 22,6% опитаних підлітків, що проживають у неповних сім'ях, зчиняють насильницькі злочини. Але німецькі дослідники відмічають також, що розлучення батьків, які застосовували насилля у своєму спілкуванні, може мати скоріше позитивний вплив на підлітка, на його психічний та емоційний стан [4].

Існує суттєвий зв'язок між навчанням, успішністю дитини та конфронтацією з батьківським насиллям. Чим частіше зазнає дитина насильницьких дій з боку батьків, тим

нижчий рівень освіти виявляє ця дитина, в неї знижуються здібності засвоєння нових знань, її успішність падає.

Батьки природнім шляхом впливають на дітей через механізм наслідування, ідентифікації батьківської поведінки. Недоліки сімейного виховання майже неможливо компенсувати у подальшому житті людини. Характер відносин у родині відіграє важливу роль у психологічному стані підлітків. Інциденти насильства між батьками стають своєрідним уроком для підлітків, з якого вони роблять власні висновки. Які? Якщо вони бачать, що насилля – це ефективний засіб вирішення проблем, вони наслідують таку модель поведінки. Хлопчики, які зазнають насильства з боку батька, схиляються до жорстокості у відношенні до більш слабких, молодших або дівчат. Вони можуть виявляти жорстокість до тварин, птахів. Хлопчики-свідки домашнього насильства стають частіше кривдниками в своїх власних сім'ях, ніж діти із благополучних сімей. Дівчата упокорюються з роллю жертви.

Опитування німецьких вчених доводять, що прояви батьківського насильства залежать від соціально – економічного становища родини, що виявилось ще у попередніх дослідженнях П. Ветцеля та К.- Д. Буссмана у 1997 році. Якщо батько безробітний або родина отримує соціальну допомогу, шкала батьківського насильства стосовно дітей значно вища. Соціальна невлаштованість призводить до психологічної напруги у родині, відсутність матеріальних прибутків, постійна нестача грошей впливає на якість життя родини, на якість харчування, викликає хвороби, затримку фізичного і інтелектуального розвитку дитини. Безробіття, тимчасова робота, погані житлові умови викликають роздратування, підвищену нервову збудженість, напруженість внутрішньо-сімейних стосунків, і, як наслідок, насилля батьків стосовно дітей. 25,8% опитаних підлітків, родини яких отримують соціальну допомогу або у яких безробітний батько, підтверджують акти насильства батьків стосовно дітей. У благополучних сім'ях цей показник становить 12,8%.

Домашнє насильство у Німеччині в різних етнічних групах виявляється по-різному. У дослідженні К. Пфайффера та П. Ветцеля вирізняється 4 різних етнічних групи:

1. Найвищий показник батьківського насилля відмічається у турецьких родин, які мешкають у Німеччині, незалежно від того, чи отримали вони громадянство чи ні. Він у три рази перевищує показник батьківського насилля у німецьких сім'ях. Турецькі підлітки також відмічають, що вони у три рази частіше спостерігали акти агресії батьків по відношенню один до одного.

2. До другої групи належать підлітки із колишньої Югославії, південної Європи та інші іноземці.

3. До третьої групи належать інші емігранти, які отримали громадянство Німеччини. Ця група характеризується нижчим показником батьківського насилля ніж друга група.

4. До четвертої групи належать місцеві німці, де показник домашнього насилля найнижчий [5].

Чи існує зв'язок між батьківською жорстокістю та належністю підлітків до девіантних груп своїх однолітків. К. Пфайффер, П. Ветцель, Д. Енцманн характеризують “дуже девіантну” групу як таку, яка викликає страх у своїх однолітків, яка дуже часто б'ється з іншими. Насильство є елементом існування такої групи, який приносить задоволення і за допомогою якого група добивається своєї мети і захищає свої інтереси. Чим інтенсивніше підлітки піддаються актам батьківській агресії, тим вищий показник членства таких підлітків у “дуже девіантних” групах. Серед опитаних підлітків, які страждали через жорстоке батьківське поводження, 27% є членами “дуже девіантних” груп [5].

Отже, насилля над дітьми та підлітками належить за своїми наслідками до найтяжчих психологічних травм. Порушення, спричинені внаслідок сімейного насилля, провокують особистісні зміни, які викликають порушення поведінки: агресивність,

девіантність та перешкоджають особистій самореалізації дитини. Психологи Зінов'єва Н, Михайлова Н., які займаються проблемами насилля, стверджують, що спричинене в дитинстві насилля призводить до віддалених наслідків, впливає на подальше життя жертви, формує специфічні сімейні відносини та провокує розвиток особливих сімейних сценаріїв. Дорослі, які вчиняють насильницькі дії стосовно власних дітей, самі мали відповідний досвід у дитинстві.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Така ситуація у родинях Німеччини свідчить про наявність багатьох невирішених проблем у суспільстві. Ефективність профілактики батьківського насилля може бути забезпечена шляхом використання сукупності методів і технологій, комбінування роботи у сім'ї, у навчальних та позашкільних закладах. Велику роль відіграє покращення соціально-економічних умов життя кожної родини. Шляхом корекції жорстокого ставлення батьків до дітей може стати розробка спеціальних програм педагогічної просвіти батьків, подальша робота з учителями, психологами щодо надання психолого-педагогічної допомоги, підтримки і супроводу всім членам сім'ї, де практикується насилля стосовно дітей. Така підготовка дає педагогам можливість проводити бесіди з підлітками на тему сімейного насилля, захисту їх прав, навчити дітей захищати себе усіма доступними правовими методами.

Література:

1. Пискарякова М. Синельников А. Между молчанием и криком: история, культура, политика и домашнее насилие: науч-популярн. изд. – М.: Эслан, 2004. – 208 с.
2. Синельников А. Б. Выученные уроки: подростки и проблема насилия в семье // Обыкновенное зло: исследования насилия в семье. Сб. статей /сост. и ред. О. М. Здравомысловой: Едиторал УРСС, 2003. – С. 92-122
3. Синельников А. Б. Историческая трансформация типа семьи //Семья в России. – 2003. – №1. – С. 100-110.
4. Ehninger F., Pierlich M., Schuster K.- D. Streitschlichtung und Umgang mit Gewalt an Schulen. / F.Ehninger, M. Pierlich., K.-D. Schuster // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf.files/bueros/sachsen-anhalt/04944.pdf>
5. Pfeiffer Cr., Wetzel P., Enzmann D. Innerfamiliäre Gewalt gegen Kinder und Jugendliche und ihre Auswirkungen. /Cr. Pfeiffer, P. Wetzel, D. Enzmann // [Електронний ресурс] Режим доступу:: <http://www.kfn.de./versions/kfn/assests/fb80.pdf>
6. Жорстоке ставлення батьків до дітей: психолого-педагогічний аспект// [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.osvita.ua./school/upbring/1325/>

В статье рассматривается проблема насилия родителей по отношению к детям, причины его возникновения, влияние родительской жестокости на психо-эмоциональное состояние ребёнка и связанные с этим проявления агрессии у детей, пути решения этой проблемы.

The Problem of the parental violence in reference to the children, the sources of it's origin, the influence of the parental violence on the psycho-emotional state of the child and the display of childish aggression connected with it, the ways of solution of this problem are viewed in the article.